Liviu GROZA
Universitatea din Bucureşti, România

DESPRE TERMINOLOGIILE ŞTIINŢIFICE DIN PERSPECTIVA FRAZEOLOGIEI

Terminologiile reprezintă, într-o accepţie destul de larg răspândită astăzi, limbajele de specialitate ale diverselor domenii de activitate ale cunoaşterii umane, ansambluri de termeni sau de cuvinte specializate caracterizate „prin univocitate, nonambiguitate şi relaţii lexico semantice proprii"[1].

Constituirea terminologiei ca ştiinţă interdisciplinară a impus şi cercetarea corpusurilor de termeni specifici diferitelor domenii de activitate. S-a putut constata cu uşurinţă că în orice nomenclatură există, alături de termenii simpli, numeroşi termeni complecşi monoreferenţiali, care denumesc în mod precis şi univoc noţiuni ale domeniilor respective [2]. Astfel, terminologiile au intrat şi în atenţia frazeologiei înţeleasă, printre altele, ca studiul îmbinărilor de cuvinte specifice unei limbi, unui scriitor sau unui domeniu [3]. Lainé et all. (1992), p. 5 consideră că se poate vorbi de o frazeologie a limbajelor de specialitate (LS) având în vedere următoarele definiţii:

> „Nous définissons *phrasélogie LS* comme: ensemble des collocations à commutabilité restrainte, comprenant les unités terminologiques propres à un ou à plusieurs domaines de specialité, et reflétant les habitudes langagières de leur communauté professionelle. Le sens second de la phraséologie est: discipline qui étudie les collocations LS. *Collocation* signifie ici apparition ensemble ou cooccurence usuelle de certains éléments (p.ex. noms, verbes, adjectifs, adverbes, syntagmes) dans une phrase. *Commutabilité* restrainte veut dire possibilité limitée de remplacement, solidarité qui peut aboutir au figement, et previsibilité partielle de la coocurrence."

Colocaţiile terminologice, sau unităţile frazeologice cu valoare terminologică sunt constituite dintr-un centru sau nucleu terminologic, de obicei el însuşi un termen aparţinând unui domeniu anume, care determină într-o anumită măsură asocierea unor colocatori. La prima vedere, colocaţiile terminologice nu diferă de colocaţiile uzuale. Centrul sau nucleul *acid* poate selecta numeroşi colocatori realizând colocaţii terminologice de felul: *acid sulfuric*, *acid clorhidric*, *acid azotic*, *acid fosforic*, *acid sulfuros*, *acid linoleic* etc. În română, ca şi în alte limbi romanice, cuvântul *apă* apare în mod frecvent în combinaţii sau colocaţii uzuale specifice: *apă carbogazoasă*, *apă grea*, *apă menajeră*, *apă minerală*, *apă plată*, *apă potabilă*, *apă reziduală*, *apă sfinţită*, *apă stătută* etc.

Se poate face observaţia că în cazul denumirilor de acizi nomenclatura este mai precisă şi dezvoltă în mod sistematic paradigme. Acizii sunt substanţe în a căror structură intră, pe lângă atomi ai nemetalelor, unul sau mai mulţi atomi de hidrogen, care pot fi substituiţi cu atomi de metal, dând naştere la săruri. În funcţie de substituirile atomilor de hidrogen cu un anumit nemetal se obţin şi denumirile acizilor respectivi: *hidracizii* se formează de la numele nemetalului la care se adaugă sufixul *–hidric* (*aicd clorhidric*), *oxiacizii* se formează de la numele nemetalului la care sa adaugă sufixul *–os*, pentru nemetalele cu valenţă inferioară (*acid sulfuros*) sau sufixul *–ic*, pentru nemetalele care au valenţă maximă (*acid fosforic*). Acest tip de nomenclatură este foarte sitematic, dar nu pare să fie carectaristic absolut tuturor tipurilor de terminologii ştiinţifice. *Apă grea* (cf. *apă tare*, denumirea populară a *acidului azotic)*, deşi pare o colocaţie uzuală se înscrie totuşi în terminologia fizicii termonucleare, deoarece denumeşte *deuteriul* „izotop al hidrogenului, folosit drept combustibil termonuclear în reactoarele nucleare".

BDD-A3325 © 2011 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:55:10 UTC)

Se pare că ceea ce conferă satutul de unitate terminologică unei asocieri de cuvinte nu este neapărat modul în care aceasta se constituie, similar cu cel al colocațiilor uzuale sau ale limbii comune care au, de asemenea, un centru şi unul sau mai mulți determinanți, ci referința la un concept delimitat într-un anumit domeniu de activitate. Pentru un nespecialist o sintagmă formată din termeni ai unui domeniu anume nu este percepută neapărat ca o unitate terminologică, ci mai degrabă ca o actualizare contextuală a acestora. Portelance (1989) a comparat sintagme uzuale ale limbii comune, de felul fr. *un individu présumé innocent*, cu sintagme sau colocații terminologice similare din domeniul fizicii (electricitate), fr. *courant présumé établi*, *courant présumé coupé*, *courant présumé symétrique*. Cele două tipuri de sintagme, chiar dacă au structuri foarte asemănătoare, nu pot fi supuse aceluiaş tip de analiză. Pentru colocațiile terminologice este utilă analiza în constituenți imediați determinați de pertinența terminologică:

> „Le courant n'est pas présumé ... symétrique, il est +[présumé] et + [symétrique]. Et si on devait donner un ordre de formations aux termes, l'existence de la série nous amène à poser la formation de *courant présumé* comme précédant celle de *courant présumé symétrique*. On peut appeler ce type d'analyse: analyse en constituants immediats déterminés par pertinence terminologique [...]."[4]

Observații similare a făcut şi Phal (1964) arătând că în cazul unei serii terminologice din fizică se poate vorbi de un cumul de concepte sau de noțiuni. Fr. *le coefficent d'absorption totale linéaire* este format din următorii termeni: *le coefficent +le coefficent linéaire +le coffiecent d'absorption totale*. În plus, autorul citat consideră că mai ales frecvența ocurențelor face ca un grup de cuvinte să fie conisderat ca neanalizabil.

Combinând cele două criterii, cel al referinței de natură terminologică şi cel al frecvenței, se poate obține o modalitate eficientă de identificare a sinatgmelor terminologice. În plus, în fiecare limbă se poate observa o zonă de intersecție a experienței de specialitate cu experiența comună (vezi, de exemplu, denumirile aproape uzuale de felul *cititor de card*, *terminal electronic*, *mandat electronic*, *semnătură electronică* etc.). Din această perspectivă, dicționarele explicative, printre care şi DEX_2, sunt, într-un anumit fel, obligate să înregistreze o serie de colocații terminologice a căror frecvență este relativ mare, iar referința la un concept specializat este evidentă. Indicarea domeniului şi recunoaşterea statutului de „sintagmă (terminologică)" se fac însă după criterii prea puțin precise sau precizabile. În DEX_2, s.v. *spintariscop* se face precizarea „fiz." (fizică) „instrument folosit pentru a observa scânteierile produse de unele particule emise de o anumită sursă", în schimb s.v *spectograf* „instrument pentru înregistrarea prin fotografiere a spectrului luminii" această precizare lipseşte, dar apare în schimb indicația „în sintagma" *spectrograf de masă* „instalație pentru determinarea şi izolarea izotopilor unei substanțe". Semnul ◊ , aşa cum se precizează în DEX_2, p. 8, „[...] în interiorul unui articol indică unitățile frazeologice (locuțiuni, expresii, compuse etc.) subordonate unui sens principal [...]", însă folosirea acestuia este destul de imprecisă, mai ales când este vorba de unități frazeologice terminologice. În dicționarul amintit, s.v. *lentilă* sunt înregistrate două asemenea unități frazeologice: *lentilă de contact* „lentilă fină, aplicată direct pe globul ocular în dreptul irisului, pentru corectarea vederii" şi *lentilă electronică* „dispozitiv care produce un câmp electric sau magnetic de o anumită configurație şi simetrie, astfel încât să poată modifica traiectoriile electronilor". Pentru prima construcție se foloseşte semnul ◊, iar pentru a doua se face precizarea „în sintagma". Alteori, tot în DEX_2, această precizare este însoțită şi de indicarea domeniului respectiv. De exemplu, s.v. *cordon*: (Geogr.: în sintagma) *cordon litoral* „fâşie de uscat care desparte o lagună sau un liman de mare: săgeată litorală, perisip."

BDD-A3325 © 2011 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:55:10 UTC)

În concluzie recunoaşterea statutului de unitate frazeologică terminologică, colocaţie terminologică sau de sintagmă terminologică este absolut necesară pentru o descriere coerentă a lexicului actual, ceea ce presupune indicarea domeniului respectiv (fizică, chimie, medicină, matematică etc.), dar şi precizarea eventualelor sensuri nou adăugate, deteriminate de răspândirea în limba comună a acestor colocaţii (vezi situaţia unor colocaţii din domemiul medicinei de felul *cordon sanitar*, *focar de infecţie*, *coloană vertebrală* etc.). Adăugarea unui sens nou, care nu mai are valoare terminologică, presupune o anumită tendinţă către arbitrar şi pierderea motivaţiei iniţiale. Astfel, în cazul folosirii colocaţiei *coloană vertebrală* cu sensul „element principal, esenţial al unui întreg" colcoativul *vertebral* nu se mai justifică în raport cu centrul *coloană* [5].

NOTE

[1] Angela Bidu-Vrănceanu (coord.) (2000), p. 64. Vezi şi Guy Rondeau (1984), p. 11 unde se exprimă acceaşi idee: „[...]le domaine de la terminologie sont les vocabulaires de spécialité." Pentru abordarea frazeologiei din perspectivă terminologică, vezi Lainé (1993).

[2] Vezi, în acest sens, observaţiile făcute de Portelance (1991), p. 69: „Dans une nomenclature, le phénomène des séries explique les statistiques sur la saturation du vocabulaire: en faisant une projection sur ces chiffres, on peut affirmer que si l'on devait nommer une nouvelle notion dans un domaine technoscientifique, il y a de fortes probabilités pour que le nouveau terme soit un syntagme et qu'au moins un des constituants soit déjà présent dans le vocabulaire de la nomenclature du domaine."

[3] TLF s.v. *phraséologie.*

[4] Portelance (1989), p. 401.

[5] Pentru problema determinologizării, vezi Bidu-Vrănceanu (1995) şi Rey (1973), p. 98 şi urm.

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE

Bidu-Vrănceanu, Angela (coord.) (2000). ***Lexic comun, lexic specializat***, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.

Bidu-Vrănceanu, Angela (1995). „Dinamica vocabularului românesc după 1989. sensuri deviate ale termenilor ştiinţifici", în ***Limbă şi literatură***, vol. I, p. 38 – 44.

Lainé et all. (Silvia Pavel & Monique Boileau) (1992). „La phraséologie – Nouvelle dimension de la recherche terminologique. Travaux du module canadien du Rint", în ***L'actualité terminologique***, vol. 25, nr.3, p. 5 – 9.

Lainé, Claude (1993). „Une approche terminologiquee de la phraséologie", în ***L'actualité terminologique***, vol. 26, nr. 2, p. 14 – 16.

Phal, André (1964). „Les groupes de mots", în ***Chaiers de lexicologie,*** IV, nr. 1, p. 45 – 60.

Portelance, Christine (1989). „Syntagmes et paradigmes", în ***Meta,*** vol. 34, nr.3, p. 398 – 404.

Portelance, Christine (1991). „Fondements linguistiques de la terminologie", în ***Meta***, vol 36, nr. 1, p. 64 – 70.

Rey, Alain (1973). „La phraséologie et son image dans les dictionnaires de l'âge classique", în ***Travaux de lingusitique et de littérature***, XI, nr.1, p. 97 – 107.

Rondeau, Guy (1984). ***Introduction à la terminologie***, Gaëtan Morin éditeur, Quebec.

ABREVIERI

DEX_2 = ***Dicţionarul explicativ al limbii române. Ediţia a II-a,*** Bucureşti, Univers Enciclopedic, 1996.

TLF = ***Trésor de la langue française. Dictionnaire de la langue du XIXe et du XXe siècle (1789 – 1960)***, Paris – Nancy, 1971 ş.u.

RÉSUMÉ

Sur les terminologies scientifiques de la perspective de la phraséologie

Cet article porte sur la necessité d'identifier le statut d'unité terminologique pour certains syntagmes enregistrés dans les dictionnaires usuels: *spectrograf de masă, lentilă electronică, lentilă electronică* etc.

Mots- clés: *colocaţie/sintagmă terminologică, nomenclatură*.

BDD-A3325 © 2011 Editura Europlus

Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:55:10 UTC)